

HRABĚ KIELMANSEGG A JEHO „ÚČELOVÉ TISKY“

PAVEL HOLUB

Reforma úředního jednání u úřadů politické správy první a druhé instance měla být zásadním zásahem do chodu úřadů na počátku 20. století. Její vlivy jsou patrné i v současném způsobu úřadování, a to jak v českém, tak i v rakouském prostředí (především ve spolkové zemi Dolní Rakousko). V českém prostředí se pro nový způsob ujalo označení Oberhollabrunnský systém. Tento pojem v odborném prostředí užil Jindřich Tomas¹ a následně byl reflektován pod stejným označením i u dalších autorů.² V rakouském prostoru je všeobecně známý jako Kielmanseggova reforma (systémem)³ a český ekvivalent Oberhollabrunnský systém je zde v současné době v podstatě neznámý. Že oba termíny jsou v jisté míře „umělé“, odpovídá i fakt, že při šetření o formě úřadování v Předlitavsku na konci prvního desetiletí 20. století, kdy byly druhoinstanční úřady politické správy žádány, aby uvedly užívané způsoby úřadování, bylo z mnohých míst hlášeno, že úřadují podle nového způsobu, který byl užíván v Dolním Rakousku, podle vzoru hraběte Kiel-

-
- 1 Tomas Jindřich: Oberhollabrunnský systém spisové manipulace u městského úřadu v Žatci. Archivní časopis 7, 1957, s. 76–83.
 - 2 Holub Pavel: Oberhollabrunnský systém spisové služby a okresní úřad v Humpolci v první polovině 20. století. Archivní časopis 61, 2011, s. 5–78; Kunt Miroslav – Lechner Tomáš: Spisová služba. Praha 2015, s. 17–18. Sulitková Ludmila – Pokorný Radek: Archivnictví a spisová služba (= Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Fundamenta Scholarium 5). Ústí nad Labem 2017, s. 69.
 - 3 Hochedlinger Michael: Aktenkunde. Urkunden- und Aktenlehre der Neuzeit. Wien – München 2009, s. 111; Rigele Brigitte: Eine Reform – zwei Wege. Der wiener Magistrat und die Kielmanseggische Kanzleiordnung. In: Wien und Niederösterreich – eine untrennbare Beziehung? (= Studien und Forschungen aus dem NÖ Institut für Landeskunde 70). St. Pölten 2017, s. 125–137. Jako Hollabrunnský systém jej označil jen ve zmínce o reflexi nového systému u místodržitelství ve Štýrském Hradci, či Terstu Haushofer Leopold: Biographie über Erich Graf Kielmansegg. Statthalter von Niederösterreich (Undruckte Dissertation). Wien 1948, s. 89, který jinak běžně užíval označení Kanzleireform, případně Kielmanseggischen-Kanzleireform (např. s. 82, 83, 101). V Čechách podobně promiscue jej označuje Šmilauerová Eva: Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů v letech 1945–1960. Sborník archivních prací 32, 1982, s. 102. Sám Erich Kielmansegg užil označení Oberhollabrunnský systém ve své první přednášce pronesené na kurzu ve Vídni v roce 1906.

mansegga.⁴⁴ Studie o různých formách spisových systémů v prostředí prvorpublikového československého státu jej nakonec označuje jako tzv. Dolnorakouský, případně Kielmanseggův.⁵

V následujícím příspěvku se nechci věnovat podstatě systému a jeho vlivu na produkci úředních dokumentů, neboť této problematice bylo věnováno již několik dílčích statí. Předložený příspěvek bych ovšem rád zaměřil na specifickou záležitost, totiž na účelové tisky, které úzce souvisí s přednáškovou činností hlavního propagátora nového systému – Ericha hraběte Kielmansegga, vydané při zavedení systému do praxe. Z období, kdy docházelo k zavedení nové formy úřadování do praxe totiž pochází několik zásadních písemností. Na straně jedné se jedná o oficiální úřední předpisy, na straně druhé o účelové – reklamní a „propagační“ tisky. Z hlediska metodologického přístupu je třeba přitom na tyto písemnosti pohlížet jako na pragmatické písemnosti v širším slova smyslu jejich pojetí.⁶ Stojí totiž na pomezí mezi písemností ryze úřední povahy a písemností, která by spadala do kompetence kodikologie, resp. studia tisků.

K šíření norem v prostředí správních úřadů 18., 19. ale i 20. století byly kromě ustupující rukopisné opisovačské praxe využívány výhody tisku.⁷ Díky tištěné podobě se informace dostávaly na nižší, podřízená místa rychleji.⁸ Na počátku 20. století se tato forma rozšiřování sdělení stala zcela zásadní a běžnou.⁹ Rovněž i předpisy, které v jisté míře reflektovaly Kielmanssegovy zásady, byly v Čechách

4 Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), Inneres, fond Ministerium des Innern, Präsidium – Landesfürstliche Behörden, in genere und Kärnten-Küstenland, kart. 1271–1277.

5 Jabůrek Leopold: Reforma kancelářského pořádku. Věstník Ministerstva vnitra republiky Československé 7, 1925, č. 6, s. 277–278. Pro variantu užívanou u Českého místodržitelství v Praze navíc zavedl označení jako tzv. Rapprichův systém.

6 Bláhová Marie: Pragmatická písemná kultura. In: Hojda Zdeněk – Pátková Hana (edd.), Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním. Praha 2008, s. 21–27.

7 K šíření a podobě norem v tištěné podobě Sviták Zbyněk: Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782. Brno 2011, s. 466–489. V církevním prostředí nejnověji Martinková Lenka: Die Diözese Budweis 1785–1813. Ein Beitrag zu Organisation, Verwaltung, Schriftgut und Geistlichkeit der Diözese in josephinischer Zeit. Pelhřimov 2011, s. 152–153.

8 K šíření norem na příkladu Tolerančního patentu Sviták Zbyněk: Diplomatické poznámky k vydání tolerančního „patentu“ na Moravě. In: Jordánková Hana (ed.), Alis volat propriis. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Ludmily Sulitkové. Brno – Ústí nad Labem – Opava 2016, s. 441–456.

9 K podobě užívaných rozmnožovacích a psacích strojů u okresních hejtmanství k roku 1908 Národní archiv (NA), fond České místodržitelství Praha – prezidium (PM) 1900–1910, kart. 2981, dotazník IV.

a dalších korunních zemích rozšířeny formou tisku.¹⁰ V případě českého prostředí byla pro tisk využita tiskárna pražského místodržitelství. Mezi takovéto dokumenty můžeme zařadit především Okružní výnos z 19. ledna 1911 o zaslání kancelářského řádu okresním hejtmanstvím, úpravě písemností okresních hejtmanství¹¹, Výtah z kancelářského řádu c. k. místodržitelství a c. k. zemské školní rady a pak samotný Návrh nového kancelářského řádu pro politické úřady vypracovaný Františkem Rapprichem¹². Ty přitom vycházely přitom stejně jako podobné tisky v jiných korunních zemích z Návodu pro kancelářskou manipulaci u dolnorakouského místodržitelství¹³ a Úředního naučení pro okresní hejtmanství v Dolním Rakousku.¹⁴ Všem těmto normám je společné, že vznikly jako typický produkt úřední produkce v prostředí nadřízené instituce a jejich obsah byl určen především instancím podřízeným. K objasnění jejich geneze, struktury a charakteru lze využít běžných postupů, které jsou vlastní diplomacie písemností 20. století.

V souvislosti s tzv. Kielmanseggovou reformou, potažmo Oberhollabrunnským systémem, se lze ovšem setkat s jinou skupinou tisků. Jednalo se o účelové tisky, jejichž cílem bylo přesvědčit širší odbornou veřejnost o výhodnosti zavedení nového systému. Jejich vznik lze spojit především s prostředím Vídně, případně širší oblastí Dolního Rakouska. Pod všemi takovými tisky lze najít jméno hraběte Ericha Kielmansegga.

Hraběti Erichu von Kielmanseggovi nevěnovala dosavadní česká historiografie příliš mnoho pozornosti. Tento fakt je způsoben pravděpodobně tím, že Kielmansegg nepůsobil přímo v Čechách a nebyl proto pro české historiky natolik zajímavý, aby se o něm šířeji zmínili.¹⁵ Narodil se v Hanoveru 13. prosince 1847, kde již jeho otec zastával post ministerského prezidenta hanoverského království.

10 NA, PM 1900–1910, kart. 2985 – spis č. 28731/1910 z 19. 1. 1911.

11 Okružní výnos z 19. ledna 1911 o zaslání kancelářského řádu okresním hejtmanstvím a okresním školním radám a nařízení vyznačování věci, nepřetržitého způsobu psaní a sešívání spisů, NA, PM, kart. 2985, č. j. 28 731/1910-pres. z 10. 1. 1911.

12 Rapprich, Franz: Vorschlag einer neuen Kanzleiordnung für die politischen Behörden. Praha 1910.

13 Anleitung für die Kanzleimanipulation bei der k. k. niederösterreichischen Statthalterei. Wien 1904.

14 Amtsunterricht für die k. k. Bezirkshauptmannschaften in Niederösterreich (druhé vydání vyšlo ve Vídni 1905).

15 K jeho osobě blíže v rámci Das Österreichische Biographische Lexikon 1815–1950 – přístupné na <http://www.biographien.ac.at> [30. 12. 2018]. V souboru dolnorakouských místodržitelů jej představil Starzer Albert: Beiträge zur Geschichte der niederösterreichischen Statthalterei. Die Landeschefs und Räte dieser Behörde von 1501 bis 1896 mit den Wappen und zahlreichen Lichtdruckbildnissen der Landeschefs. Wien 1897, s. 405–406. Komplexněji jeho biografii zpracoval Haushofer Leopold: Biographie über Erich Graf Kielmansegg. Statthalter von Niederösterreich (Dissertation). Wien 1948.

Z Hanoveru emigroval do Vídně roku 1866 (Hanoversko původně stálo na straně Rakouska a po prohrané Prusko-Rakouské válce bylo připojeno k Prusku). Po studiích práv na vídeňské univerzitě vstoupil roku 1870 do služeb politické správy jako konceptní úředník u dolnorakouského místodržitelství. Po roce byl přeložen k Okresnímu hejtmanství Bruck an der Leitha, odkud po necelých dvou letech byl povolán zpět k místodržitelství. Od července 1873 zastával post ministerského koncipisty u prezidia ministerské rady, kde o rok později postoupil na místo ministerského vícesekretáře u ministerského předsedy Adolfa Auersperga. Následujících pět let (od roku 1876) spojil svou úřední kariéru s Okresním hejtmanstvím v Bádenu, které vedl jako okresní hejtman. Posléze působil u druhé instance státní správy v Bukovině a Korutanech. V Černovicích, hlavním městě Bukoviny, se roku 1884 oženil s dvacetičtyřletou Anastásií Lebedewna von Lebedeff. O dva roky později byl přeložen k vídeňskému ministerstvu vnitra, kde jako sekční šéf řídil státní policii a oddělení sociálních záležitostí. V roce 1889 byl jmenován místodržitelem dolnorakouského místodržitelství, které sídlilo ve Vídni na Herrengasse 11. Výkon jeho místodržitelské funkce byl přerušen od června do října roku 1895, kdy byl jmenován předsedou přechodné (úřednické) vlády.¹⁶ Z jeho nejvýznamnějších politických činů je třeba zmínit výrazné působení při vyjednávání o vytvoření tzv. Velké Vídně, k němuž došlo roku 1890. Do doby jeho místodržitelské kariéry rovněž náležel velký projekt regulace Dunaje.

Kielmanseggovo působení se neomezovalo pouze na úřední činnost. V průběhu života vydal (nebo bylo po jeho smrti vydáno z pozůstalosti) několik literárně pojatých prací. Již v roce 1872 byla tiskem vydána Rodinná kronika pánů, svobodných pánů a hrabat z Kielmanseggů, na jejímž zpracování se Erich podílel spolu s otcem Eduardem. Ve druhém vydání vyšla kniha ve Vídni v roce 1910.¹⁷ Do doby jeho místodržitelské kariéry náleží vydání několika dalších prací. V roce 1891 ve Vídni vydal knihu věnovanou nástrojnou malbě ve velkém zasedacím sále dolnorakouského místodržitelství.¹⁸ V roce 1897 následovala kniha věnovaná představitelům dolnorakouského místodržitelství. Byl Kielmansegg nebyl jejím autorem, úvodní slovo mu upřít nelze.¹⁹ Další tisky jsou již úzce spjaty s jeho úřední čin-

16 K jeho váhavému postoji při přijetí této funkce blíže Vocelkovi Michaela a Karl: František Josef I. Císař rakouský a král uherský. Praha 2017, s. 276.

17 Kielmansegg Eduard –Kielmansegg Erich: Familien-Chronik der Herren, Freiherren und Grafen von Kielmansegg. Wien 1910 (elektronicky dostupné na: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/Universitäts- und Landesbibliothek Dusseldorf>, 2015 [30. 12. 2018]).

18 Kielmansegg Erich: Die Al Frasco-Deckengemälde im großen Sitzungssaale der k. k. niederösterreich. Statthaltereie zu Wien. Wien 1891.

19 Starzer Albert: Beiträge zur Geschichte der niederösterreichischen Statthaltereie. Die Landeschefs und Ráthe dieser Behörde von 1501 bis 1896 mit den Wappen und zahlreichen Lichtdruckbildnissen der Landeschefs. Wien 1897.

ností. V průběhu 90. let vyšel pod jeho jménem Stavební řád pro Dolní Rakousko (nejprve v prvním a druhém vydání kromě Vídně, poté i pro ni).²⁰ S Kielmanseggovým jménem je z hlediska diplomatiky podstatnější jeho vliv při zavádění nového způsobu úřadování. A v této rovině vydal tiskem brožuru s titulem Zjednodušení úřadování a kancelářská reforma u veřejných úřadů – Informační kurz v šesti přednáškách,²¹ Podněty Komise pro podporu správní reformy, týkající se jednacního řádu c. a k. okresních hejtmanství.²² Z Kielmanseggovy přednáškové činnosti byly rovněž vydány dva příspěvky, totiž přednáška o Komfortu v hotelnictví²³ a Stenografický protokol přednášky dolnorakouského místodržitele s diskuzí o zjednodušení jednání a o kancelářské reformě konané ve vídeňské zemské sněmovně 20. prosince 1904.²⁴ Jako poslední z jeho literární tvorby je třeba připomenout spíše osobní zápisky, jejichž výslednou podobu až tolik ovlivnit nemohl, neboť vyšly posmrtně v roce 1966.²⁵

Jak je zřejmé, tisky často navazovaly na místodržitelovu „přednáškovou“ činnost. Jedním ze zásadních okamžiků v šíření myšlenky zavedení nového systému byl tzv. informační kurz, dnes bychom užili označení workshop či konference (věnovaná úřadování poněkud komplexněji). Cílem kurzu bylo představit nový systém úřadování všem institucím, které přicházely do úředního styku s prostředím dolnorakouských okresních hejtmanství a místodržitelství. Kurz se uskutečnil v průběhu čtrnácti dní vždy v pondělí, středu a pátek mezi 15. a 26. říjnem roku 1906 v prostorách velkého zasedacího sálu dolnorakouského místodržitelství.²⁶ První z dvouhodinových přednášek (15. října) byla věnována předpisům pro úřední službu. V ní se Kielmansegg zaměřil na dosavadní způsob úřední praxe a zavádění nového systému v kontextu dílčích předpisů u politické správy v Dolním Rakousku, u vídeňského magistrátu a v dalších resortech státní správy. Přitom připomněl snahy předchozích ministrů, kteří již usilovali o zjednodušení v rámci

20 První vydání datováno do roku 1883, druhé 1884, třetí 1894, čtvrté 1898.

21 Kielmansegg Erich: *Geschäftsvereinfachung und Kanzleireform bei öffentlichen Ämtern und Behörden. Ein Informationskurs in sechs Vorträgen.* Wien 1906. Tento výtisk lze najít i v mnoha českých paměťových institucích.

22 Kielmansegg Erich: *Anträge der Kommission zur Förderung der Verwaltungsreform, betreffend die Erlassung einer Geschäftsordnung der k. k. Bezirkshauptmannschaften.* Wien 1913.

23 Kielmansegg Erich: *Luxus und Komfort im Hotelwesen.* Wien 1907.

24 *Stenographisches Protokoll über den Vortrag des Statthalters in Niederösterreich mit Diskussion über Geschäftsvereinfachung und Kanzleireform im Wiener Landhause am 20. Dezember 1904.* Wien 1905.

25 Goldinger Walter (ed.): *Kaiserhaus, Staatsmänner und Politiker. Aufzeichnungen des k. k. Statthalters.* Wien 1966.

26 AVA, Inneres, fond Ministerium des Innern, Präsidium – Landesfürstliche Behörden, in genere, kart. 1268, č. j. 8748/1906.

úřední praxe. Vzpomíná na přístup hraběte Kazimíra Badeniho stejně jako na výnos z 15. února 1899 hraběte Františka Thuna (v jistý čas českého místodržitele), který se zaměřil na proměnu užívané titulatury. Byl to právě Thun, který vyslal zástupce ministerstva vnitra Eduarda Hohenbrucka, aby podnikl cestu do Pruska, Saska a Bádenska, kde měl poznat způsoby úřadování a navrhnout příslušné změny. Hollabrunn a Gänsendorf se následně staly „zkušebnami“ a posléze i vzorovými úřady pro další místa.

Dne 17. října 1906 si posluchači kurzu vyslechli sdělení věnované kritickému pohledu na chod služby v kontextu soudobých norem. Na páteční den si Kielmansegg připravil popis historického vývoje rakouské kancelářské služby v obecných souvislostech, na něž navázal v pondělí konkrétními případy z historie. Těmito příspěvky v podstatě uvedl posluchače do doby konce 19. století a mohl tak logicky dospět k „výhodám“ a nutnosti nového způsobu úřadování. Tomu se věnoval naplno ve středu 24. října v rámci popisu principů kancelářské reformy podle moderních vzorů. V závěrečné páteční přednášce popsal podstatu zjednodušení a urychlení konceptní služby.

Přestože Kielmanseggovy přednášky měly za cíl utvrdit posluchače o nutnosti zavést nový systém, lze je využít po jednom staletí i k dalším výzkumům. Velmi dobře se v nich odráží stav úřadování na počátku 20. století. Ačkoliv přednášky měly „lobovat“ za nový systém, nelze upřít, že úřady pocítovaly problémy s vyřizováním spisů a nový přístup tak i požadovaly. Kielmansegg na obecných i konkrétních případech přitom poukázal na kritická místa starého systému, čímž diplomatikům 21. století ukázal, kde lze hledat slabá místa. Jeho textem se prolínají pojmy z oblasti spisové služby, které rovněž buď nově definuje nebo případně precizuje, a to vždy v kontextu starého i nového způsobu úřední činnosti. Tímto způsobem velmi citelně svým posluchačům popsal chod úřadů užívajících „jeho“ systém. Ve srovnání s Úředním naučením pro okresní úřady,²⁷ které bylo úřední normou, se zde potenciálnímu uživateli a zájemci dostalo přívětivého seznámení s podstatou nových změn. Při četbě textu se ovšem nelze ubránit značné servilitě k novému systému. Připojené výtahy ze spisů plné „chvály“ mají dodat na důvěryhodnosti představených tvrzení. Nezapomínejme ovšem, že „dobrá zdání“, reference, doporučení provázela obchody zcela běžně. A ani nový Kielmanseggův systém se jim nevyhnul. V závěru tištěné brožury přednášek byl navíc připojen seznam osob, které se kurzu zúčastnily: říšské ministerstvo války zastupovalo devět osob, prezidium ministerské rady jeden muž, z ministerstva vnitra 41 osob (21 právních ministerských úředníků, dvanáct kancelistů a osm ze zdravotní, technické a pojišťovací služby), ministerstvo spravedlnosti šest, ministerstvo financí osm, kultura a vyučování 11, železnic osm, orby čtyři, obchodu pět a posledním ministerstvem

²⁷ Amtsunterricht für die k. k. Bezirkshauptmannschaften in Niederösterreich.

byla zeměbrana zastoupená dvěma osobami. Dále se přednášek zúčastnili zástupci nejvyšších úřadů ve Vídni a některých zemí habsburské monarchie, jako byl nejvyšší účetní dvůr reprezentovaný čtyřmi zástupci, zemský soud třemi, pražské a terstské místodržitelství dvěma a místodržitelství ve Štýrském Hradci jedním úředníkem. Druhé sborové velitelství bylo zastoupeno čtyřmi, doplňovací okresní velitelství č. 84 a č. 4 po jednom muži, šest zástupců vyslalo zemské finanční ředitelství, pět dolnorakouská finanční prokuratura. Pět mužů vyslalo poštovní a telegrafní ředitelství stejně jako ředitelství státních drah. Z Prahy se přednášek navíc zúčastnili dva zástupci zemské školní rady.

Zatímco texty přednášek uveřejněných v rámci informačního kurzu působí věcně, konzistentně, záznam přednášky pronesené v zemském sněmu má jiný charakter. Vyplývá to i z podstaty věci a rovněž i z rozdílnosti posluchačů, k nimž Kielmansegg promlouval. Zatímco v roce 1906 se kurzu účastnili úředníci z jednotlivých správních institucí, kteří byli či měli být více (než z jiných úřadů) zaujati pro aplikaci nového způsobu úřadování, v zemské sněmovně promlouval o dva roky dříve k poslancům, aby je utvrdil o vhodnosti zavedení nových způsobů. Zasedání se uskutečnilo čtyři dny před Štědrým dnem roku 1906 a trvalo dvě hodiny. O tom, že se nejednalo o „monotonní“ popis oběhu dokumentů, nudný přehled předpisů, svědčí shrnutí dr. Weiskirchnera, ředitele vídeňského magistrátu, jenž konstatoval, že „tak suché téma bylo představeno v tak povzbuzující a humorné formě...“ Ve srovnání s kurzovními přednáškami lze opravdu konstatovat, že zde Kielmansegg užil mnoha různých prostředků, aby posluchače zaujal. Zůstává otázkou, co by zachytili stenografové na informačním kurzu, neboť text z těchto přednášek vyšel až dva roky po jejich pronesení. Kielmanseggova řeč zabrala v zemském sněmu více jak 60 minut souvislého projevu, neboť v tištěné verzi zahrnuje třicet tištěných stran. Sdělení obsahuje samozřejmě věcný popis nového úředního systému. Ten je ovšem zakomponován tak, aby reagoval na společenské události a klima doby. V předválečném období pronikala do myšlenkového světa lidí otázka rychlosti. Ta nezůstala stranou ani v Kielmanseggově argumentaci. Proto rychlost šíření informací pomocí telegrafu a telefonu postavil do kontrastu s rychlostí, jakou se spis dostane na stůl úředníka. „Žijeme v rychle žijící době. Co se stalo, musí být ještě ve večerních novinách. Mnohé se vyřizuje telefonem, telegramem a čekat na něco v nervozním čase nikdo nechce.“ Proto obyvatelstvo od úřadů žádá a očekává, že dostane rychlé vyřízení. Urychlení podle Kielmanseggova nepřinese pouze způsob úřadování, o němž především hovoří, ale ten má být dílčí částí reformy státní správy. Jedna z příčin rakousko-uherského pomalého úředního postupu byla spatřována ve faktu, že muselo být vše písemně zaznamenáno. Jak uváděl již Eduard Hohenbruck, při srovnání s úřady na území dnešního Německa bylo zdejší řízení silně zatíženo potřebou písemné fixace. Zde ovšem možnosti Kielmanseggova a jeho „reformátorského“ týmu narazily na meze práva. Vídeňský

správní soud se totiž držel zásady: „quod non est in actis, non est in mundo.“ Tento fakt vzal tedy Kielmansegg za premisu dalšího uzpůsobení, ovšem vše za předpokladu, že písemnost nebyla cílem, ale prostředkem. Proto se rozhodl uzpůsobit nejen vnitřní strukturu institucí, ale především podobu mnoha písemností. Připomínal, že společnost „píše víc a víc.“ Proto žádal odstranění frází, zdlouhavých nic neříkajících floskulí.

Při přednášce kromě reflexe reálií využíval i dobové anekdoty. Právě v souvislosti s množstvím spisů připomenul vtip týkající se anektované Bosny, jenž slyšel vyprávět mezi vojáky. Jeden se ptá druhého, zda ví, co dělají úředníci v Bosně? Odpověď zněla, že čekají na exhibita. Habsburskou monarchií prostupovaly v této době četné nacionální problémy. Ani těm se Kielmansegg ve své řeči nevyhнул. Aby ukázal, že systém je „implementovatelný“ i do míst s nacionálními problémy, zdůraznil, že vyzkoušel aplikovat systém u jednoho okresního hejtmanství v Haliči. Údajně uspěl s pozitivním výsledkem. Chtěl tak ukázat, že jazyková „mutace“ termínů (zavedených či precizovaných) nebude problémem ani v rámci dalších míst.

Velkou dynamiku jeho projevu jistě dodalo ohrazení se vůči některým osobnostem politického života, kteří se vyjádřily proti novému způsobu úřadování. Především se vymezil proti zemskému poslanci Viktoru Silbereru. Kielmansegg se nebál použít i velmi procítěných přirovnání. Při zapisování spisů do indexů podle starého způsobu údajně docházelo k tak výrazné nejednotnosti, že se ve výsledné podobě „ani čert nevyzná.“ A podobných, často značně emocionálních vsuvek bychom v textu odhalili větší množství.

Jak je z výše uvedeného zřejmé, Kielmanseggova snaha zpopularizovat nový způsob úřadování měla několik podob. Díky své schopnosti dobře zmapovat téma a posléze politicky působit na příhodných místech ve správný čas, dokázal prosadit nové zásady úřadování u institucí politické správy v rámci jedné z korunních zemí Rakousko-Uherska. Řízením osudu stál (spolu s dalšími osobami) u počátku nového způsobu chápání evidence písemností, která v závěru 20. století v rámci elektronických spisových systémů našla stejné místo „pod sluncem“ jako již několik desetiletí či staletí fungující princip čísel jednacích. Přestože snahy rozšířit Kielmanseggův systém nedošly ihned svého cíle, zanechaly dílčí myšlenky, na nichž další generace postavily nové přístupy. Chtělo by se užít výrazu užitého Erichem Kielmanseggem při popisu zásad tvorby spisů (v roce 1904): „to je šarmantní institut priorování“...

Graf Kielmansegg und seine „zweckmäßigen Drucke“

Graf Erich Kielmansegg repräsentiert eine ausgeprägte Persönlichkeit, die an der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts an der Spitze der Statthalterei von Niederösterreich stand. Er prägte sich durch sein Werken in deutlicher Weise in die Verwaltungsgeschichte ein, und zwar nicht nur im erwähnten Niederösterreich, sondern auch in weiteren Kronländern des einstigen Österreich-Ungarns. Er zählt zu einem der „Schöpfer“ des sog. Niederösterreichischen oder Kielmansegg’schen Systems. Zur Propagation seiner Gedanken benützte er verschiedene Präsentationsformen. Der Beitrag macht auf zwei Publikationen aufmerksam, die seine Bestrebungen reflektieren, eine breitere Öffentlichkeit mit den neuen Prinzipien der Amtsführung bekanntzumachen. Während die erste an einen im Druck herausgegebenen Vortrag Kielmanseggs vor den Vertretern der Staatsverwaltungsämter im Rahmen eines sog. Informationskurses erinnert (verwirklicht im Oktober 1906 in Wien), hält die zweite den Inhalt der Ansprache des Statthalters fest, die im niederösterreichischen Landtag im Jahr 1904 gehalten wurde. Ein ähnliches Thema wurde zu Beginn des 20. Jahrhunderts in anderer Form zwei verschiedenen Abgeordnetengruppen präsentiert. Dem entsprechen verschiedene Sprachmittel, worauf im vorliegenden Artikel hingewiesen wird.

Count Kielmansegg and his “purpose“ press

Erich Count Kielmansegg represents a remarkable personality that headed the Lower Austria Governor’s Office at the turn of the 19th and 20th centuries. By his work, he left an important trace in the history of administration, not only in Lower Austria, but also in other crown lands of the former Austria-Hungary. He belonged to the “authors” of the so-called Lower-Austrian or Kielmansegg system. For propagation of his ideas he used various forms of presentation. The paper focuses on two publications that reflected his efforts to get his new principles of administrative process known to general public. While the first contains Kielmansegg’s lectures given for the representatives of state authorities in the framework of the Information Course (that took place in October 1906 in Vienna), the other records the content of Governor’s speech in the Lower Austrian State Diet in 1904. A similar topic was presented to two different groups by two different ways, which also corresponds to the choice of language means that are pointed out in the paper.